

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

του κ. **Ιάκωβου Φαρσεδάκη**
Καθηγητή Παντείου ΑΣΠΕ

Είναι, ασφαλώς, ιδιαίτερα ενδιαφέρον να δούμε πως αντιμετωπίζεται η γυναίκα από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, όπως αυτό λειτουργεί μέσα στα πλαίσια ενός ευρύτερου συστήματος κοινωνικού ελέγχου της και, μάλιστα, συγκριτικά με την αντίστοιχη αντιμετώπιση του άνδρα.

Στα όσα ακολουθούν επιχειρείται μια πολύ συνοπτική, περιγραφική, κατ' ανάγκη, προσέγγιση, όσο είναι δυνατόν πιο αντικειμενική αυτής της αντιμετώπισης¹. Για λόγους συστηματικούς, αλλ' όχι μόνο², η εξέταση αυτή θα επιχειρηθεί σε δύο ενότητες: στην πρώτη θα δούμε πώς αντιμετωπίζεται από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης η γυναίκα όταν εγκληματεί και στη δεύτερη όταν είναι θύμα εγκλήματος.

Είναι γεγονός ότι η κακοποιημένη γυναίκα εκτός του ότι θεωρείται από τους άλλους υπεύθυνη και συχνά από τον εαυτό της ένοχη γι' αυτό που της συμβαίνει -[προκλητική συμπεριφορά (ιστορικά η κακοποίηση έχει ερμηνευθεί με βάση την ιδεολογία της πρόκλησης της γυναίκας και της... εύλογης (!) αντίδρασης του άνδρα³), τάσεις μαζοχισμού, ανικανότητα της γυναίκας να αντεπεξέλθει στο ρόλο της συζύγου και μητέρας] - έχει επιπλέον να αντιμετωπίσει την αρνητική, καχύποπτη ή αδιάφορη κοινωνική αντίδραση. Οι έρευνες⁶ δείχνουν ότι όταν η κακοποίηση της γυναίκας στην οικογένεια καταγγέλλεται, είτε θεωρείται άνευ σημασίας είτε αντιμετωπίζεται σαν αστικό αδίκημα (όπως π.χ. σε υποθέσεις διαζυγίου) στις δε σπάνιες περιπτώσεις που αντιμετωπίζεται σαν ποινικό αδίκημα δεν θεωρείται σοβαρό. Μια γενική παρατήρηση που συναντάται σχεδόν παντού στην βιβλιογραφία είναι ότι οι γυναίκες κατά κανόνα αποφεύγουν να ζητήσουν την βοήθεια της αστυνομίας από το φόβο ότι θα αντιμετωπισθούν αρνητικά ή τουλάχιστον όχι με συμπάθεια. Από την

άλλη πλευρά η αστυνομία είναι απρόθυμη να αναμειχθεί σε τέτοια περιστατικά γιατί επικρατεί η αντίληψη ότι συνήθως οι μηνύσεις αργά ή γρήγορα αποσύρονται. Υπάρχουν όμως έρευνες που δείχνουν ότι αυτό δεν συμβαίνει συχνότερα απ' ό,τι σε άλλου είδους υποθέσεις⁷.

Η δημιουργία «καταφυγίων» ή «σπιτιών» από γυναίκες με παρόμοιες εμπειρίες είναι σε διεθνές επίπεδο απόρροια αυτής της αντίδρασης και της απουσίας κοινωνικών κυρώσεων. Το ενδιαφέρον για τη γυναίκα αθέατο θύμα συστηματικής κακοποίησης ξεκινά κυρίως από το γυναικείο κίνημα. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι σε πολλές χώρες το BATTERED WOMEN'S MOVEMENT αποτελεί πλέον ένα κίνημα ξεχωριστό αλλά και αναπόσπαστο κομμάτι και δημιουργήμα του ευρύτερου γυναικείου κινήματος. Τα επιτεύγματα του κινήματος των κακοποιημένων γυναικών τα τελευταία δέκα περίπου χρόνια περιλαμβάνουν διαρκείς αγώνες τόσο για την αναγνώριση του προβλήματος όσο και για τη δημιουργία ρεαλιστικών και αποτελεσματικών διεξόδων μέσα από το ίδιο το κίνημα

αλλά και με την βοήθεια και συμπαράσταση εξωτερικών φορέων.

Μέσα στην αδιάκοπη προσπάθεια κατανόησης των γυναικείων προβλημάτων γενικά και της βίας και κακοποίησης ενάντια στις γυναίκες ειδικότερα συναντάμε την τάση να αναθεωρηθούν οι έννοιες της κοινωνικής στρωμάτωσης (κοινωνικών τάξεων) ώστε να συμπεριληφθεί ο διαχωρισμός και η ανισότητα των δύο φύλων. Όμως οι φεμινιστικές μελέτες σε διάφορους χώρους όπως της δουλειάς, της εκπαίδευσης και άλλων, δείχνουν ότι ωρισμένες κοινωνικές διαδικασίες που αφορούν αποκλειστικά τις γυναίκες είναι κοινές σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, άσχετα με τις επιμέρους συνθήκες. Το γεγονός αυτό φαίνεται ακόμα πιο έντονα στις έρευνες της κακοποίησης των γυναικών έτσι ώστε να καθίσταται η έννοια της ταξικής στρωμάτωσης όχι μόνο ανεπαρκής αλλά ακατάλληλη τόσο στο να διακρίνει τα θύματα από τους θύτες όσο και στο να ερμηνεύει την αιτιολογία του φαινομένου.

A. Υποστηρίχθηκε από πολλούς εγκληματολόγους ότι:

1. Ο νομοθέτης αντιμετώπισε τον κίνδυνο από μια εγκληματική συμπεριφορά της γυναίκας με αναφορά, κυρίως, στο ανδρικό πρότυπο³.
2. Υπάρχει διαφορετική - ευμενέστερη σε σχέση με τον άνδρα - μεταχείριση της γυναίκας που εγκλημάται από τα κρατικά όργανα δίωξης (εισαγγελικά, αστυνομικά) κ.ά.
3. Υπάρχει ευμενέστερη μεταχείρισή της από τους δικαστές στο ακροατήριο⁴.

Η υπόθεση αυτή ελέγχθηκε από άλλους εγκληματολόγους⁵. Και να μεν διαπιστώθηκε η ακόλουθη αναλογία: συλλήψεις 1 γυναίκα για κάθε 5 άνδρες, παραπομπή στο ακροατήριο 1 γυναίκα για κάθε 9 άνδρες, καταδίκες 1 γυναίκα για κάθε 17 άνδρες και φυλακίσεις 1 γυναίκα για κάθε 25 άνδρες⁶, πράγμα που φαίνεται να επαληθεύει την αρχική θέση, όμως, μια εγγύτερη προσέγγιση και ανάλυση των στατιστικών στοιχείων φαίνεται να μετριάζει τα πορίσματα αυτά. Πράγματι, χωρίς να απαιτείται η ύπαρξη ενός διαφορετικού κριτηρίου κατά τη κρίση της γυναίκας, σε διάφορα επίπεδα παρέμβασης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου σε πολλές περιπτώσεις η θέση της γυναίκας είναι δυσμενέστερη⁷, τόσο στο νομοθετικό επίπεδο, όσο και, κυρίως, στο επίπεδο της πρακτικής του κοινωνικού ελέγχου⁸, ιδιαίτερα όταν η ποινική δικαιοσύνη ασχολείται με ανήλικα κορίτσια⁹.

Οπωσδήποτε, κατά τη δικαστική κρίση της γυναίκας που εγκλημάται, επιδρούν, μερικώς, διαφορετικά κριτήρια. Από τις σχετικές έρευνες προκύπτει ότι, ως παράγοντες ευμενέστερης κρίσης - σε σχέση με άλλες γυναίκες που έχουν διαπράξει τα ίδια εγκλήματα - λαμβάνεται υπόψη, από τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, η ιδιότητα της ως παντρεμένης, ως εργαζόμενης ή ως σπουδάζουσας¹⁰. Κι αυτό, ασφαλώς υποδηλώνει ότι η δικαστική εξουσία διαφοροποιεί τη στάση της, επειδή αναμένει να υποκατασταθεί από άλλα λειτουργούντα συστήματα άτυπου κοινωνικού ελέγχου (οικογένεια, εργοδοσία, σχολείο) της γυναικείας συμπεριφοράς. Δεν θα πρέπει, στο σημείο αυτό, να παραραθεί η πολύ συχνότερη παραπομπή των γυναικών σε ψυχιατρικά καταστήματα¹¹.

Πέρα απ' όλα αυτά, η αντιμετώπιση της γυναίκας από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης σε ορισμένα εγκλήματα, ιδιαίτερα σ' αυτά που έρχονται σε αντίθεση με το επικρατούν για τη γυναίκα ως «σωστό» στερεότυπο, δηλαδή της «καλής συζύγου και μητέρας», είναι σαφώς δυσμενέστερη¹².

B. Στην περίπτωση που η γυναίκα είναι θύμα εγκλήματος, η μεταχείρισή της, σε σχέση με τους άνδρες, είναι, ασφαλώς, δυσμενέ-

στερη. Αυτό προκύπτει, αδιαμφισβήτητα, από την ενδεικτική, ιδιαίτερα, εξέταση δύο βασικών κατηγοριών εγκλημάτων: της οικογενειακής βίας και της σεξουαλικής επίθεσης.

α. Στη περίπτωση της οικογενειακής βίας, ακόμη και όταν το γεγονός καταγγέλλεται, η πολιτεία κατά κανόνα, δεν παρεμβαίνει¹³. Αλλά κι αν σημειωθεί κάποια παρέμβαση, ο δράστης σύζυγος σπάνια συλλαμβάνεται¹⁴ και πολύ πιο σπάνια παραπέμπεται στο ακροατήριο¹⁵.

β. Στην περίπτωση του σεξουαλικών επιθέσεων τα πράγματα δεν είναι καλύτερα. Από μια σημαντική αμερικανική έρευνα προκύπτει ότι στους 100 διαπραττόμενους βιασμούς καταγγέλλονται μόνο 10 έως 20. Από τους δράστες αυτών των 10-20, συλλαμβάνονται μόνον οι μισοί, διώκονται δύο στους τρεις απ' αυτούς και τελικά καταδικάζονται μόνον το 60% από τους τελευταίους (δηλαδή δύο έως τέσσερις δράστες)¹⁶.

Επιγραμματικά, θα μπορούσε να πει κανείς πως εκείνο που χαρακτηρίζει τη γυναίκα-θύμα εγκλήματος είναι η σιωπή της - εξαιτίας και του φόβου για τις, ουσιαστικά σε βάρος της, συνέπειες της όλης ποινικής διαδικασίας - αλλά και η δυσχέρεια που έχει να ακουσθεί, όταν αποφασίσει να μιλήσει.

Και δύο λόγια για την επίδραση του φεμινισμού στην αντιμετώπιση της γυναίκας από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης. Ο φεμινισμός, παρότι οδήγησε, μερικά, σε αυστηρότερη μεταχείριση της γυναίκας-εγκληματία (λ.χ. σε περισσότερες συλλήψεις γυναικών απ' ότι παλιότερα) εν τούτοις βοήθησε τη γυναίκα ουσιαστικά. Έ-

1. Στο νομοθετικό πεδίο, με τη διεύρυνση ορισμένων εννοιών, επέτρεψε την απόλυση μερικών από τις πιο δυσμενείς συνέπειες στις οποίες οδηγούσε η ανελαστικότητα της αρχής της νομιμότητας, ώστε να μη διαφεύγουν πια, με τόσο ευχέρεια, δράστες εγκλημάτων κατά των γυναικών.

2. Στο επίπεδο της διαδικασίας, επίσης, με τη δυνατότητα που δόθηκε, σε διάφορες χώρες, σε ενώσεις προσώπων (π.χ. γυναικεία σωματεία) να συμπαρίστανται σε όλες τις φάσεις της δίκης στη γυναίκα-θύμα¹⁸, επιτυγχάνεται, κατά το λυσιτελέστερο τρόπο, η αντιμετώπιση των κυριότερων προβλημάτων που είχαν αναφύει υπό το παλιό καθεστώς.

3. Τέλος, στη μεταχείριση των γυναικών κρατουμένων μέσα στις φυλακές, με την εφαρμογή και σ' αυτές των «δικαιωμάτων των κρατουμένων» και με την κατάργηση ορισμένων δυσμενών για τη γυναίκα πρακτικών¹⁹, η βελτίωση είναι αξιοσημείωτη.

Ασφαλώς, όμως, πολλά απομένουν να γίνουν ακόμη.

Υποσημειώσεις

1. Κυρίως βασιζόμαστε σε αλλοδαπά ερευνητικά δεδομένα, μια και τα υπάρχοντα σχετικά ελληνικά στοιχεία είναι ελλιπή.
2. Επιφύλασσομαστε να επιχειρήσουμε σε άλλη ευκαιρία, αυτούς τους άλλους λόγους.
3. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του MacDonald, 1976: «Αν ένας άνδρας διαβάτης σταθεί και κυττάξει μια γυναίκα που γδύνεται πίσω από ανοιχτό παράθυρο χαρακτηρίζεται ως «ηδονοβλεψίας», αν αντιστραφούν οι ρόλοι, τότε δεν αντιστρέφεται και ο χαρακτηρισμός, αλλά ο άνδρας - και πάλι - είναι ο εγκληματίας. Αυτή τη φορά χαρακτηρίζεται ως επιδείξιας».
4. Οι θέσεις αυτές αποτελούν και την κρατούσα άποψη. Προβλ. Chesney-Lind, 1973, v. Hentig, 1947, Maunheim, 1965, Pollak, 1950, Thomas, 1923, J. Weiss στους Savits and Johnston, 1982.
5. Βλ. ιδιαίτερα M.A. Bertrand, 1967, Bertrand και Payette, 1970.
6. Βλ. Fox, 1985.
7. Προβλ. τον παλιό γαλλικό νόμο για τη μοιχεία που, εκτός από την περίπτωση πραγμάτωσης της αντικειμενικής υπόστασης μέσα στη συζυγική κατοικία ο άνδρας παρέμενε ατιμώρητος, σε αντίθεση με τη γυναίκα που, πάντοτε, τιμωρείτο. Προβλ. επίσης τη διαφορετική - δυσμενέστερη από άποψη ποινής - μεταχείριση της γυναίκας για την ίδια αυτή πράξη στο Βέλγιο. Βλ. Bertrand, 1967.
8. Προβλ. Temin (51) στη L. Crites (ed.), 1976. Ως προς τις καταγγελίες (αν γίνονται λιγότερες κατά γυναικών) οι έρευνες δεν συμφωνούν. Οι Jongham και Smale, 1972 δε βρίσκουν καμιά διαφορά. Αντίθετα ο Conklin, 1981.
9. Προβλ. Armstrong, 1977, Conklin, 1981, Kotsopoulos and Loutsis, 1979, Rosemary Sarri στην L. Crites (ed.) 1976, B. Tahourdin, 1979.
10. Βλ. Kruttschnitt, 1979.
11. Προβλ. Armstrong, 1977. Φαίνεται ότι η θέση της γυναίκας είναι ευμενέστερη αναφορικά με τη χορήγηση αναστολής εκτέλεσης της ποινής (Tahourdin, 1979), ενώ δεν υπάρχει καμιά διαφορά αναφορικά με τη χορήγηση απόλυσης με όρους (Simon, 1975). Κατά την Simon (ό.π.) βρίσκονται λιγότερες γυναίκες στις φυλακές και γιατί:
 - α. διαπράττουν λιγότερα βίαια εγκλήματα από τους άνδρες,
 - β. ο ρόλος του στη διάπραξη εγκλημάτων είναι πολλές φορές δευτερεύων (απλές συνεργοί), πράγμα που επιφέρει ελαφρότερες ποινές που μπορούν και να μετατραπούν σε χρηματικές,
 - γ. συνεκτιμάται από το Δικαστήριο ότι τυχόν φυλάκιση της γυναίκας έχει βαρείες επιπτώσεις σ' όλη την οικογένεια (φροντίδα για τα παιδιά κλπ.).
12. Είναι, πέρα από κάθε αμφιβολία, ιδιαίτερα σημαντικός, για τη «δευτερογενή παρέκκλιση» της γυναίκας, ο ρόλος τόσο της Δικαιοσύνης, όσο και του τύπου. Προβλ. Lijotte, 1985.
13. Η Αστυνομία αποφεύγει να παρέμβει. Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλοί θάνατοι αστυνομικών συμβαίνουν κατά την προσπάθειά τους να διευθετήσουν παρόμοια οικογενειακά περιστατικά.
14. Δύο, μόνο, περιπτώσεις - στις 10.000 που καταγγέλλονται - απασχολούν, τελικά, τα Αμερικανικά δικαστήρια. Προβλ. Hodgins, 1981. 14,4% στις Η.Π.Α. και 6,6% στον Καναδά είναι τα ποσοστά συλλήψεως, κατά την ίδια έρευνα, σ' αυτές τις περιπτώσεις.
15. Αλλά ποιά είναι η αντιμετώπισή τους από το δικαστήριο; Τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα της στάσης του δικαστικού δίνουν την απάντηση:
 - α. Ο Σκωτσέζος δικαστής McKay δήλωσε το 1975, κατά την επιβολή χρηματικής ποινής στο σύζυγο που είχε κακομεταχειρισθεί τη σύζυγό του: «αποτελεί μέρος των καθηκόντων του συζύγου ο λογικός σωφρονισμός της συζύγου όταν αυτή παρεκτρέπεται».
 - β. Στην υπόθεση Chaisson στον Καναδά (1975), το Δικαστήριο τιμώρησε μόνο με δωδεκάμηνη φυλάκιση και μάλιστα με αναστολή δεκαοκτάμηνη το σύζυγο που αφού έδεσε σε καρέκλα τη γυναίκα του και τη φίμωσε, ασέληγε πάνω της και της έκαψε τα στήθη με την αιτιολογία ότι: «κύριος σκοπός του δράστη δεν ήταν να βλάψει τη γυναίκα του, αλλά να διευκολύνει τη συμφιλίωσή του μαζί της».
 - γ. Κι ένα σχόλιο (1969) στη Harvard Law Review: «η φυσιολογία, ψυχολογία και οι κοινωνιολογικές όψεις της συμπεριφοράς της γυναίκας είναι διαφορετικές. Η γυναίκα είναι πιο επιδεκτική σωφρονισμού» - Προβλ. Hodgins, ό.π. Τα σχόλια περιπεύδουν.
16. Προβλ. Uniform Crime Report, 1977. Προβλ. U.S. Dep. of Justice, Rape, 1980. Καταγγελίες γίνονται συνήθως μόνο όταν υπάρχουν βάσιμες ελπίδες απόδειξης του εγκλήματος και, ασφαλώς, βρίσκονται σε συνάρτηση προς την ύπαρξη συγγενείας, φιλικής σχέσης, γνωριμίας, αλλά και γενικότερης θέσης της γυναίκας στη συγκεκριμένη κοινωνία. Από τους πολλούς ανασταλτικούς για την καταγγελία παράγοντες, δεν θα πρέπει να λησμονηθεί και η τραυματική δοκιμασία της γυναίκας - θύματος κατά τη φάση της ανάκρισης (και πραγματογνωμοσύνης) και της δίκης.
17. Π.χ. ο «βιασμός» αντικαταστάθηκε από τη «οεζουαλική επίθεση» κλπ. στον Καναδά και στη χώρα μας. Προβλ. Μαγγαναός, 1984, αλλά και σε άλλες χώρες.
18. Προβλ. το γαλλικό νόμο του 1980. Βλ. Φαρσεδάκης, 1984, 50 σημ. 165.
19. Βλ. Simon, ό.π.

Βιβλιογραφία

- **ARMSTRONG Gail**, Females and the Law: "Protected but Unequal", Crime and Delinquency, 1977, 109-120.
- **AUSTIN Roy**, Women's Liberation and Increases in Minor Major and Occupational Offenses, Criminology, 1982, 407 επ.
- **BERTRAND M.A.**, The Myth of Sexual Equality Before the Law, 5th Research Conference on Delinquency and Criminality, Proceedings, Montreal, 1867, 128-159.
- **BERTRAND M.A. και PAYETTE A.**, Étude de la comminalité féminine comparée, Montréal, P.U.M., 1970.
- **BESSETTE J. M.**, Sociologie du crime, P.U.F., Paris, 28 επ.
- **BRANTINGHAM P. and P.**, Patterns in Crime, London - N.Y., Mackmillan, 1984, 46 επ. 142-143.
- **CAMPBELL Anne**, Girl Delinquents, Oxford, 1981.
- **CHESNEY-LIND M.**, Judicial Enforcement of the Female Sex -Role: The Family Court and the Female Delinquent, Issues in Criminology, 8, 1973, 51-69.
- **COLLETTE-CARRIERE R.**, Victimization des femmes: essai de redéfinition, Rev. Int. Criminol. et Pol. Techn., 1981, 124-129.
- **CONKLIN J.**, Criminology, London - N.Y., 1981, 124-129.
- **CRITES Laura** (ed.), The Female Offender, Lexington, Mass, 1976.
- **ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η.** και συνεργάτες, απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, έρευνα Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα 1983, 294-342.
- **ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Ι.**, Ανακριτική, Δικαιώματα του ανθρώπου και Εγκληματογένεση, Αθήνα, 1984.